

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ирена Цонева Илиева

Институт за държавата и правото при БАН

член на научното жури съгласно Заповед № 861/15.11.2023 г. на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ проф. д-р Петър Христов за назначаване на научно жури за провеждане на защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност Международно право и международни отношения в област на висше образование ш. 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление ш. 3.6. Право на Руслан Аманболович Уразалин на тема

„Теоретико-методологически аспекти на съотношението между международното и националното право на основа анализ на чуждестранния и национален опит“

I. Кратки биографични данни

Руслан Аманболович Уразалин е роден на 27 ноември 1979 г. в Северен Казахстан. Завършил е Казахстанския държавен институт по право, Дипломатическата академия към Министъра на външните работи на Казахстан и Карагандинския икономически университет. Започва кариерата си на дипломат през 2001 г. в отдела за международни договори на Казахстанското Министерство на външните работи. Премайна на различни длъжности и израства последователно в кариерата си: от аташе, трети секретар, втори, първи секретар и съветник.

От 2006 – 2008 г. е първи секретар в мисията на Казахстан на Шанхайската организация за сътрудничество в Пекин – Китай. След завръщането му е назначен като съветник в отдела за Пан-Азиатско сътрудничество, през 2008 – 2009 г. - в Пан-европейския отдел. От 2009 до 2015 г. е на временен договор в Организацията за сигурност и

сътрудничество във Виена. През 2017 г. е ръководител на Пан-европейския отдел, през 2017 – 2018 е зам. ръководител на друг департамент. От 2018 до 2021 г. е съветник в посолството на Казахстан в Хага - Нидерландия. След завръщането му е назначен за зам. ръководител на европейския отдел. От 1 юли 2023 г. и Директор на Отдела за Америка.

II. Общо описание на представения дисертационен труд

Представен е дисертационен труд в обем от 157 страници, включително списък на използваните съкращения и библиография.

Дисертацията е структурирана в увод, три глави, заключение и библиография. Библиографската справка на използваната и цитираната литература съдържа общо 118 източника, които са структурирани в 2 части: нормативноправни (37 източника) и използвана литература (89 заглавия).

Дисертационният труд има за предмет на изследване класическият проблем за съотношението между международното публично право и вътрешното право – един “вечен“ теоретичен въпрос в доктрината. Както сочи авторът, въпреки многобройните изследвания в чужбина, подобно проучване липсва в Казахстан. Освен това въпросът за съотношението между международното и националното право е поставен в светлината на наследството от съветския период, на процедурата за сключването на международни договори и актуалната дипломатическа практика на Казахстан. Това прави предметът на дисертационния труд оригинален и нов за казахстанската международноправна наука.

Темата на дисертационния труд е актуална с оглед посочените от автора колизии и противоречия между международното право и вътрешното казахстанско законодателство и несъмнено ще представлява голям интерес и

ще допринесе за развитието и прилагането на международното право в съответствие с разпоредбите на Казахстанската конституция от 1993 г.

Структурно разпределението на главите е сравнително пропорционално, с по-малка по обем Глава Първа (24 с.), в сравнение с Глава Втора (53 с.) и Глава Трета (41 с.).

Във въведението (13 с.) докторантът представя актуалността на темата и степента на разработване на проблема в Казахстан, ясно дефинира предмета, целта, задачите, обекта, предмета и методологията. Още тук той дефинира научната новост, основните тези, подлежащи на апробация и теоретическата и практическа насоченост на изследването.

Глава Първа (в обем от 24 с.) представя общите проблеми на съотношението между международното публично право и вътрешното право. В нея Р. Уразалин проследява исторически възникването на двете теории за това съотношения: дуалистичните и монистичните, започвайки от класическото произведение на Х. Трипел от 1899 г. Авторът сочи, че руските учени от края на XIX и началото на XX в. се придържат към дуалистичната позиция и че тя е в основата и на съвременната международноправна доктрина (с. 19).

Монизмът е проследен от изследванията на Дж. Д. Мозер. Счита за особено важно твърдението на автора, което споделям, че монизмът считан като примат на вътрешното право продължава да съществува в различни части на света - на Балканите от пролетта на 1999 г., в Близкия Изток около Ирак и в Азия около Северна Корея (с. 22).

Монизмът в концепцията за примат на международното право, според автора, засилването на някои негови аспекти, са „опасни в контекста на ядрения век“ (с. 23). Авторът дава примери с договори и правно необвързващи актове, които трудно могат да се видят с правен ефект в

казахстанското законодателство. Въз основа на това той прави извод, че „нико международните документи, нито националните конституционно правни актове не могат да служат като основание за утвърждаване на върховенството на международното право, даже в смисъл на върховенство на правото над силата“ (с. 25).

Всъщност авторът отрича както примата на международното право, така и примата на вътрешното право.

Параграф 2 от тази Глава е посветен на методите за определяне на приложимото право: субективен и обективен. Той е логическо следствие от заявления от автора по подразбиране дуализъм. Считам, че тази част засяга международно частноправна проблематика и няма отношение към определения предмет на изследване. Обратното би било вярно, ако Р. Уразалин беше обосновал принадлежността на МЧП към международното публично право. В нея авторът разглежда въпроса за автономията на волята при международните договори с частноправен характер. Привеждайки примери за уредба на автономията на волята в държавите от пост-съветското пространство (Общността на независимите държави), в дисертацията се появява и позоваване на Гражданския кодекс на бивша Югославия, което ми се струва крайно неадекватно (с. 31).

Обективният подход се изразява в принципа на най-тесната връзка, който авторът проследява в англо-саксонското и континенталното право. Анализирани са чл. п. 2 ст. 1084 Гражданския кодекс на Р Казахстан, който закрепва доктрината за характерното изпълнение и който, според автора определя йерархията на източниците в МЧП.

Глава Втора (53 с.) е посветена на взаимодействието и взаимното влияние на международното и националното право и юридико-техническите аспекти на тяхната интеграция. Отново, възприемайки дуалистичната теория

Р. Уразалин счита, че „юридико-техническите фактори се проявяват в структурата на международното и националното право, в степента на тяхната взаимна интеграция, в способите за разрешаване на конфликти между тях и в механизмите за включване на международното право в националния правопорядък“ (с. 46).

Според автора юридико-техническите аспекти не са еднозначни и важна роля играе културната среда. Той привежда пример с включването на всички казахстански авио-превозвачи, с изключение на „ЕрАстана“ в списъка на „небезопасните“ авиокомпаниите, които не могат да осъществяват полети в държавите членки на ЕС през 2009 г. Изпълнението на изискванията на Регламент (ЕС) № 619/2009 води до снемане на ограниченията през 2014 г.

Важен авторов извод е, че при взаимодействието на международноправните норми с националното право не само се изменя нормативното съдържание на националната правна система, но и се въздейства на всички нейни компоненти, т.е. на съвкупността от правни норми, правоотношения, правната дейност и като цяло на правосъзнанието и правната идеология (с. 51). И в тази Глава авторът не изразява ясни предпочитания към дуалистичен или монистичен подход (с. 52).

Формите на координация на международното и националното право са: трансформацията (пряка и опосредствана), инкорпорацията, приемането и позоваването на международни договори. В следващото изложение авторът се опитва да направи сравнителноправен анализ на разпоредби от конституциите на различни страни, съдържащи по негово виждане „трансформация“ на международното право във вътрешното. За съжаление той не различава „трансформацията“ от прилагането на правото на ЕС (например в разпоредбата в Конституцията на Дания – с. 55).

Относно т. нар. „материална трансформация“ авторът също се опитва да направи сравнителноправен анализ. Той счита, че независимо от различните термини, използвани от цитираните автори, става дума за един и същи процес, базиран върху волята на държавата (с. 57).

Р. Уразалин последователно разглежда инкорпорацията, позоваването, рецепцията и въпроса за самоизпълнимите и несамоизпълними норми в международните договори.

Параграф 3 от Глава 2 е посветен на правното регулиране на изработването на текст на международен договор. Фокусирайки се върху текста на договора, Р. Уразалин разглежда въпроса за езика, на който се сключва международния договор съгласно Казахстанското законодателство и справедливо критикува, че релевантната разпоредба от Закона за международните договори на Република Казахстан се нарушава, сключвайки международни договори на руски език (с. 62).

Процедурата за сключване на международни договори от Р Казахстан е уредена с подзаконов нормативен акт – Регламент на Правителството на Република Казахстан от 10 декември 2002 г. и тя е подробно описана от автора. Той подхожда критично към тази „най-крайно бюрократизирана система“ (с. 66) и дава важно предложение тази материя да се уреди в по-висш акт - Закона за международните договори на Република Казахстан (с. 67).

Особено внимание в дисертационния труд е отделено на въпроса за приемането на текста на международен договор (§4 от Глава Втора). Разликата, която провежда Виенската конвенция за правото на договорите между „приемане на договора“ и „приемане на текста“ на международен договор отдавна е разработена в българската специализирана литература по международно право и не виждам тук никакъв доктринален проблем. Същото

важи за „подписването на договор“ като средство за изразяване на съгласие за обвързване с договора и „подписването“, след което е предвидена друга процедура за изразяване на съгласие за обвързване (най-често ратификация). Вероятно обаче този въпрос не е достатъчно разработен в Казахстан или възникват проблеми в договори, сключени под егидата на Общността на независимите държави, както и при сключването на съглашението за делимитация на дъното на Каспийско море, Съглашението между Правителството на Републики Казахстан и Правителството на Арабска Републики Египет за Египетски университет за ислямска култура «Нур-Мубарак», от 18 юни 2001 г.

Параграф 5 разглежда способите за изразяване на съгласие за обвързване с международен договор. В него авторът анализира релевантните разпоредби от Закона за международните договори на Р Казахстан: подписване, ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване към международен договор. Разгледани са разпоредбите на Виенската конвенция за правото на договорите относно резервите. Авторът подлага на справедлива критика резервата, направена от Казахстан по отношение на Женевските конвенции и по-специално използването на емблемите на Червения полумесец и Червения кръст.

От изложението става ясно, че разпоредбата на чл. 4, т. 3 от Конституцията на Казахстан, явно понякога се обезсмисля от процедурата за проверка на съвместимостта на сключените договори с Конституцията, описана на с. 89 и сл.

Анализът на Р. Уразалин води до извода, че само ратифицираните международни договори имат примат пред законите на р Казахстан (с. 90).

Следващото изложение е посветено на принципа на добросъвестността в международното право.

Глава Трета е посветена на политиката и дипломацията в света в светлината на съотношението между международното и националното право.

В нея авторът изтъква успехи на дипломацията на Казахстан като Съвещанието по взаимодействие и мерки за доверие в Азия; председателството на ОССЕ, Шанхайската организация за сътрудничество, Организацията за ислямско сътрудничество, Организацията на Договора за колективна сигурност; Икономическия форум в Астана; ролята в Евразийския икономически съюз.

Високо оценявам критичния анализ, извършен от автора, на Тълкуванието на Конституционния съвет на чл. 4, т. 1 и 2 от Конституцията от 1996 г. и по-специално игнорирането на международния обичай като източник на международното право (с. 96 – 97).

Тази Глава съдържа критичен подход по отношение на практиката за сключване на международни договори от Казахстан и важни практически предложения (напр. на с. 98). Особено внимание е отделено на научно-правната експертиза, която се осъществява при сключване на международните договори на страната.

Сред успехите на казахстанската дипломация е открито и подписването на Конвенцията за правния статус на Каспийско море на 12 август 2018 г. от Русия, Иран, Азербайджан, Казахстан и Туркменистан.

Сред областите, в които има неурегулирани противоречия между международното и вътрешното право Р. Уразалин сочи: космическата дейност; статуса и режима на трансграничните води (Аралския воден басейн); защитата на околната среда; противоречивото участие на страната в интеграционните общности на пост-съветското пространство и др. Авторът призовава за присъединяване към Конвенцията на ООН по морско право от 1982 г. като напълно отговаряща на националните интереси на Казахстан.

Специално място е отделено на развитието на космическото право и тенденциите в него, в частност материите, които следва да бъдат урегулирани: финансирането на космическата дейност, социално-икономическите и отбранителни цели, лицензирането на космическата дейност, надзор и др.

Параграф 2 от Глава Трета разглежда влиянието на външната политика и дипломатията върху международното право. В него авторът откроява следните области: отношенията между Казахстан и ЕС; сътрудничеството със страните от Централна Азия; Евразийския икономически съюз; китайската инициатива „Един пояс - един път“, Шанхайската организация за сътрудничество. Направен е задълбочен анализ на новата Стратегия на ЕС в Централна Азия и е подчертана полезността ѝ за Казахстан.

Параграф 3 представя основите на външната политика на Казахстан и международното право. Той разкрива характеристиките на многовекторната външна политика на страната: позиция за неразпространението на ядрено оръжие; развитие на приятелски отношения с всички страни с ключова роля в международните отношения; издигане на идеи за регионална интеграция; активно участие в международни организации и др. Направен е анализ на Концепцията за външна политика на Казахстан 2020-2030 г.

III. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд.

Авторефератът вярно и точно отразява съдържанието на дисертационния труд. Методологията на изследването е правилно избрана.

За съжаление не мога да откроя теоретични приноси, доколкото Р. Уразалин застъпва по подразбиране дуалистичната концепция за съотношението между международното публично и националното право.

Единственото заключение, което споделям, е, че нормите на международното право взаимодействат с националното право като променят нормативното съдържание на вътрешнодържавната правна система, но също така всички нейни компоненти – системата от правни норми, правоотношения, правна дейност, като цяло, правосъзнанието, правна идеология

От гледна точка на представеното състояние на проблеми в Казахстан считам, че са налице многобройни научно-практическите приноси в дисертационния труд. Сред тях са:

- Предложението *de lege ferenda* правното регулиране на процеса на изготвяне на текста на международния договор да се уреди в акт от по-висш ранг: Закона за международните договори на Република Казахстан.
- Проблематиката за избор на приложимо право при колизионните норми в материята на МЧП на Казахстан;
- Влиянието на външната политика и дипломацията на отделна страна върху международното право, базирано върху опита на Казахстан;
- Анализът на външнополитическата дейност на Казахстан, периодизацията ѝ и представянето на актуалната Концепцията за външна политика на Казахстан 2020-2030 г.
- Страстното пледиране за изграждане на собствена и нова международноправна школа в Казахстан и привличането на научната мисъл при изготвяне на проектите за международни договори.
- Критичното мислене относно факта, че релевантната разпоредба относно езика на договора от Закона за международните

договори на Република Казахстан се нарушава, сключвайки международни договори на руски език (с. 62).

- Аналогично критиката по отношение на резервата на Казахстан по Женевските конвенции и по-специално използването на емблемите на Червения полумесец и Червения кръст.
- Критичното представяне на Тълкуванието на Конституционния съвет на чл. 4, т. 1 и 2 от Конституцията на Казахстан на с. 96.

IV. Критични бележки и препоръки

Тезата на автора е неясна и в хода на изложението читателят има сериозни съмнения относно това към коя от теориите се придържа: дуалистичната или монистичната. Моят анализ сочи за придържане към дуализма, който, за съжаление е отречен от голяма част от съвременните международноправници.

Странно е, че разпоредбата на чл. 4, т. 3 от Конституцията на Казахстан, която урежда съотношението между международното право и вътрешното право се появява едва на с. 88 от дисертационния труд. Всъщност тя ясно указва на примата на международното право, с уговорката „когато от международния договор не произтича, че е необходим закон“. Логически след нея би трябвало да се разгледа Тълкуванието на Конституционния съвет на чл. 4, т. 1 и 2 от Конституцията от 1996 г. (разгледан от автора на с. 96).

Липсва изобщо позоваване на ключовата разпоредба от Конституцията на Р България – чл. 5, ал. 4, която безспорно приема примата на международното право. Същевременно са цитирани актове на отдавна несъществуващата бивша Югославска федерация.

Използваната рускоезичната литература е стара, с тежки идеологически наслагвания от времето на Съветския съюз, сред които е пълното отричане на общите принципи на правото като източник на международното публично право.

Липсват български автори, които са изследвали въпроса за съотношението между международното и националното право, което не е дипломатично, при положение, че трудът се защитава в България.

Не мога да споделя оценката на автора за ЕС като „неефективна и не отговаряща на националните интереси надстройка“ на с. 101. Като цяло прозира пълно непознаване на правото на ЕС и неговото върховенство.

Липсва списък на използваните съкращения, което затруднява четящия, особено на тези, използвани по време на СССР.

За доброто впечатление от труда допринасят трите публикации по темата на дисертацията.

V. Заключение:

Изложените преценки за научните приноси на разглежданото дисертационно изследване могат да послужат като основа за оценката на научната подготовка и качества на докторанта. Посочените научно практически приноси допринасят за обогатяване на научните знания в Република Казахстан.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Р България, на чл. 27 от Правилника за неговото прилагане, както и съответния Правилник на ВСУ „Черноризец Храбър“.

В заключение, имайки налице всички необходими основания давам положителна оценка и предлагам на Руслан Аманболович Уразалин да бъде присъдена образователна и научна степен ДОКТОР по научна специалност „Международно право и международни отношения” по професионално направление 3.6. „Право“ .

31 декември 2023 г.

проф. д-р Ирена Илиева